

Постановка проблеми. Дослідження традиції на початку XXI століття зумовлене глибокою загальноцивілізаційною світоглядною кризою. Звернення до цієї проблеми є світоглядним оформленням захисної реакції традиційних інституцій щодо кардинальних соціокультурних перетворень у різних сферах соціальної буттєвості. Пришвидшення інформатизації, технізації, глобалізації соціуму зумовлює необхідність обґрунтування самототожності української культури. В умовах наскрізної мінливості світу слід враховувати, що будь-який суспільний устрій формується в результаті повільного історичного розвитку, під час якого утверджується система традицій, звичаїв, стереотипів, господарювання, котрі формують безцінну культурну спадщину.

Мета, об'єкт та методика досліджень. З огляду на це у зміст поняття "традиція" необхідно включати цілу низку інституцій, принципи існування яких перевірені століттями. Традиційні форми соціальності нівелюються тоді, коли стають перешкодою для ефективного функціонування. Однак, все продуктивне у складі усталених форм соціальності зберігається у системі навіть за найрадикальніших змін.

Визначення поняття "традиція" нашо́вхується на значні труднощі, що пояснюється значною кількістю явищ, котрі можна підвести під нього. Теоретичне осмислення поняття "традиція" вимагає глибоких міждисциплінарних зусиль, тоді як на сучасному етапі дослідження відбуваються переважно у вузькоспеціалізованій сфері.

Аналіз останніх досліджень. Досить часто можна зустріти отождошення понять "традиція" і "культура" у найширшому розумінні. Одночасно, як зауважує польський дослідник Е. Шацький, поняття "традиція" піддається значній ідеологізації, оскільки воно володіє високим ступенем ціннісного навантаження. Російський дослідник В. Каїров запропонував функціональну модель змісту поняття "традиція", розкриваючи її зміст через взаємозв'язок функцій накопичення, ретрансляції соціального досвіду з функцією соціальної регуляції. Наскільки досконалі способи ретрансляції, настільки багатим є зміст традиції. Розрив у механізмі ретрансляції зумовлює зникнення традиції, втрату віками накопиченого досвіду.

Традицію пов'язують з проблемою спадковості у соціокультурному розвитку, у визначенні його способів і механізмів. Ознакою традиції є забезпечення стійкості культури, зокрема у розумінні її стабілізуючої ролі на первісних етапах розвитку людства і зменшенні впливу традиції у процесі модернізації. Саме в межах новоєвропейської філософії формується опозиція між традицією і сучасністю. З цього часу розпочинається віднесення традиції за межі раціонального досвіду, в епістемології утверджується визначення традиційного знання як такого, що не підтверджується досвідом.

Із зародженням традиціоналізму XIX століття (Е. Берк, Ж. де Местр, Ф. Савіньї) формується низка досліджень, спрямованих на аналіз історичної спадковості, де традиція розглядається як важлива умова стабільного розвитку суспільних систем.

Феномен традиції є універсальним, він може бути застосований до різних елементів соціокультурного досвіду. Свого часу радянський дослідник Е. Маркарян запропонував досить широке за обсягом визначення культурної традиції як форми стереотипізації будь-якого соціально значущого досвіду. Культурна традиція визначається ним як втілений у соціально організованих стереотипах груповий досвід, котрий акумулюється і відтворюється у різних людських колективах. У такому розумінні культурна традиція протиставляється інноваціям.

Одночасно можна погодитись з зауваженням В. Абушенка щодо необхідності чіткого розмежування соціокультурного досвіду і традиції. Адже задля включення у систему традиції соціокультурний досвід має пройти селекційний відбір на стійкість і відносну масовість відтворення у структурах соціальної діяльності. На основі аналізу репродуктивного начала в культурній традиції варто підкреслити важливість адаптивної функції традиції. Традиція забезпечує один із найсуттєвіших елементів адаптації – стабілізацію усталених у межах певної людської спільноти форм соціальної практики.

У свою чергу С. Токарев акцентує на необхідності врахування аксіологічного підходу до культури, зокрема до культурної традиції, що засвідчує суб'єктивне діяльнісно-активне ставлення до кожного об'єкту культури. Це ставлення має бути диференційованим, заснованим на усесторонньому, конкретно-історичному дослідженні.

Важливе значення має аналіз співвідношення традиції й інновації у розвитку соціокультурних систем. Забезпечуючи спадковість у мистецтві, вводячи художника в осмислення спадщини попередніх поколінь і епох, надаючи йому мову, якою він повинен спілкуватися з публікою, традиція дає новації точку відліку: вона потрібна хоча б для того, щоб було від чого відштовхуватись, з чим вступати у плідний діалог. З іншого боку, лише новація у кінцевому рахунку виправдовує традицію і забезпечує її життєздатність. Засвоєння традиції у сфері творчості є адаптацією традиції до нових умов, розкриття перед нею невикористаних у минулому можливостей розвитку.

За твердженням Є. Бородіна, традиція й інновація мають перебувати в оптимальній відповідності одна одній. Коли ця відповідність порушується, традиція стає закостенілою, набуваючи характеру консервативності й реакційності. І, навпаки, якщо інновація домінує над традицією, суспільство втрачає стійкість.

У процесі модернізації, а особливо вестернізації, на думку Е. Сміта, серед інтелектуалів та їх послідовників поміж інтелігенцією з'явилися різні орієнтації: свідоме, модернізоване повернення до традицій ("традиціоналізм"); месіанське прагнення асимілюватися з західною сучасністю ("асиміляція" або "модернізм"); помірковані спроби поєднати елементи традиції з певними аспектами західної сучасності й відродити давню спільноту, змодельовану за зразком "золотої доби" ("реформістське відродження"). Протистояння між різними формами еліт дослідник пов'язує з процесом перетворення демотичних етнічних груп у політичні нації. Форми, темпи, масштаби й інтенсивність цього процесу визначає еліта – традиціоналістська, модерністська, відроджувальна – або ж поєднання кількох еліт чи їх послідовна зміна.

У дискусії щодо поняття "традиція", слухними є зауваження українського дослідника В. Веденєєва про необхідність відходу від статичного розуміння традиції (у межах моделі традиції Вебера – Парсонса), які перебільшували ступінь сталості традиції. Простежується тенденція до розширення змісту поняття "традиція": утверджується розуміння традиції як універсального явища, властивого для усіх сфер суспільної дійсності. Під час вивчення традиції в умовах функціонування політичної системи мова може йти лише про її відносну сталість, яка дозволяє забезпечувати як наступність її функціонування, так й інноваційність у розвитку політичних інституцій.

Український дослідник М. Гордієнко розглядає традицію у контексті становлення громадянського суспільства, зазначаючи, що повага і шанування звичаїв і традицій власного народу є умовою здійснення індивідуальної свободи, ефективним ресурсом творення громадянського суспільства і патріотичної влади. Для формування

громадянського суспільства необхідною є не просто наявність демократичних цінностей, свободи, ринкової економіки, а й обумовленість політичного простору тяглістю національних традицій, організованих державними інститутами.

Зазначимо, що соціальна інновація виникає, зазвичай, під час кризового стану соціальних систем. Натомість зі вступом соціальної системи у фазу розквіту й стабільності, необхідність перетворюючої діяльності реформаторів як носіїв інноваційності зникає. Відтак, фаза розквіту суспільства супроводжується критичним ставленням до інновацій. У цей період інновації лякають людину надмірною діяльністю інтенцією. За таких умов реформи можуть набувати деструктивно-руйнівного характеру.

Слід акцентувати увагу ще на одному співвідношенні, через яке визначається поняття "традиція": на протиставленні традиції і розуму, започатковане в епоху Просвітництва, котре, однак, не може розглядатися як нездоланна опозиція. Зокрема на цьому наголошує П. Фейєрабенд. На його думку, раціональні стандарти і їх аргументація є елементами конкретних традицій, які містять у собі чітко виражені принципи і непомітну і значною мірою невідому, але абсолютно необхідну основу передумов до дій і оцінок.

За твердженням Г. Гадамера, загальна тенденція Просвітництва, саме в тому й полягала, щоб не визнавати ніяких авторитетів, а всі рішення піддавати аналізу розуму. Отже, не традиція, а розум є джерелом авторитету. Незважаючи на критику традиції, саме у період Просвітництва в романтизмі було здійснено значний внесок у дослідження традиціоналізму. Романтична переоцінка цінностей зумовила визнання особливого значення минулого. Й. Гердер зауважував, що виховання людини відбувається лише шляхом повторення традиції. Де існує людина, там існує і традиція. Він визначає традицію як висхідні установки, без яких не може жити людський рід.

У процесі визначення поняття "традиції" французький традиціоналіст Р. Генон особливу увагу зосередив на розмежуванні традиції і звичаю: "...все, що стосується традиційного порядку вимагає наявності надлюдського елемента; звичай, натомість, є чимось суто людським як внаслідок виродження, так і за своїм походженням [1, с. 17]". Обидва ці випадки, на його думку, слід розмежовувати: під час виродження традиції мова йде про ті речі, котрі свого часу володіли глибоким смислом а іноді могли мати лише ритуальний характер, але повністю позбулися їх внаслідок втрати зв'язку з традиційним цілим і перетворення його у мертву букву або стереотип. У другому випадку відбувається свідоме спотворення і створення цілком сконструйованих звичаїв.

За твердженням французького традиціоналіста А. Бенуа традиція, як трансцендентальне явище не має нічого спільного ні з місцевим колоритом, ні з народними звичаями, ні з фольклором. "Традиція – це ретрансляція укорінених способів розуміння сутнісних принципів універсального буття" [2, с. 3]. Вона переує історії і відкривається у теологічних системах історичної епохи. З часом відбулося вихолощення, виродження традиції, що зумовило втрату зв'язку між висхідною традицією і тими, хто її отримує. Глибинний зміст традиції все більше затемнювався і розсіювався.

Ш. Айзенштадт поділяє сконструйовані традиції на три групи: перші символізують і виражають соціальну близькість, ідентичність спільнот і націй; другі легітимізують статус, інститути й авторитети; треті соціалізують певні цінності, норми, правила поведінки.

Результати дослідження. Можливість зміни традиції є умовою її відновлення і збереження у соціокультурних системах. Широке розуміння традиції дозволяє розглядати її як універсальну форму і механізм упорядкування і структурування змістів. Вона, забезпечуючи спадковість, завбачує, з одного боку, розуміння межі людської діяльності, надаючи їй просторово-часової стійкості, а з іншого – зміну значень у ретрансльованих змістах. Інновація лише тоді простежується в соціумі, коли вписується в систему наявних значень соціокультурного досвіду, котрі узгоджуються з наявною традицією або продукують нову. Пов'язуючи людину з минулим, традиція відкриває їй перспективу свободи в теперішньому і майбутньому на основі минулого.

Навіть у суспільствах, які перебувають у процесі модернізації, реформи неможливі без переосмислення і конструювання традиції. Конструювання нової традиції необхідне для легітимізації соціокультурних перетворень.

Висновки. Загалом традиція відіграє вирішальну роль у функціонуванні соціуму як саморегульованої системи. Одночасно традиція, набуваючи канонічного характеру, через вихолощення внутрішньої сутності прямує до закостенілості і виродження. Ретранслювати можна лише організований досвід: норми, цінності, правила поведінки, навички. З цієї позиції у будь-якій традиції є елемент стереотипізації, адже засвоєння досвіду відбувається через повторення і наслідування зразків. Традиція відображає об'єктивні умови існування соціуму, вона уособлює спадковість у суспільному житті і закріплює найбільш стійкі і життєздатні його елементи.

Використані джерела інформації

1. Бенуа А. Определение Традиции / Ален де Бенуа // Альманах Полнос. – 2008. – № 1. – С. 3 – 4.
2. Генон Р. Обычай против традиции / Рене Генон // Альманах Полнос. – 2008. – № 1. – С. 17 – 18.